

שבת פרק ארבעה עשר שמונה שרצים

משנה :

שמונה שרצים האמורים בתורה (ויקרא יא, כט: החולד והעכבר [והצב למינהו] [פסוק ל] והאנקה והכח והלטאה והחמט והתנשמת), הצדן והחובל בהן - חייב, ושאר שרצים ורמשים (כגון תולעת ונחשים ועקרבים): החובל בהן פטור (דאין להם עור), הצדן לצורך חייב, שלא לצורך פטור (דאין במינו ניצוד, והוא מלאכה שאינה צריכה לגופה, ורבי שמעון היא, כדמוקי לה בגמרא); חיה ועוף שברשותו - הצדן פטור (שהרי ניצודין ועומדין), והחובל בהן חייב (דיש להן עור).

גמרא :

מדקתני 'החובל בהן חייב', מכלל דאית להו עור; מאן תנא? אמר שמואל: רבי יוחנן בן נורי היא, דתנן [חולין פ"ט מ"ב]: 'רבי יוחנן בן נורי אומר: שמונה שרצים יש להן עורות' (ופליג אדרבנן, דאמרי ב'העור והרוטב': האנקה הכח והלטאה והחומט - עורותיהן מטמאין בכעדשה כבשרן', אלמא: הני ארבעה לית להו עור);

רבה בר רב הונא אמר רב: אפילו תימא רבנן, עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי יוחנן בן נורי אלא לענין טומאה, דכתיב (בתר והאנקה והכח...) (ויקרא יא, לא) אלה הטמאים לכם [בכל השרץ כל הנגע בהם במתם יטמא עד הערב] - (ודרשינן ה' יתירה ד'הטמאים') לרבות שעורותיהן כבשרן (וכתיב 'אלה' למעוטי הנך דקרא קמא: החולד, והעכבר, והצב), אבל לענין שבת - אפילו רבנן מודו (דיש להן עור).

ולענין שבת לא פליגי? והתניא: 'הצד אחד משמונה שרצים האמורים בתורה, החובל בהן - חייב, דברי רבי יוחנן בן נורי; וחכמים אומרים: אין עור אלא

(שבת קז, ב)

למה שמנו חכמים' (בשחיטת חולין: אלו שעורותיהן כבשרן)! (והא ודאי משבשתא היא): אדרבה: למה שמנו חכמים אין להם עור (דהא 'עורותיהן כבשרן' קאמרי)! ואמר אביי: הכי קאמר: 'אין עור חלוק מבשר אלא למה (לאותן ארבעה) שלא מנו חכמים' (חולד ועכבר וצב ותנשמת, אבל האנקה הכח והלטאה והחומט - אין עורן חלוק מבשרן, ולא הוי חבורה, ומכל מקום קשיא לרב)! אמר ליה רבא: הא 'למה שמנו חכמים' קאמר (ולא טעי תנא בין 'מנו' ל'לא מנו')!

אלא אמר רבא: הכי קאמר (והכי קאמרי ליה): ' (דקאמרת 'לענין שבת יש להן עור אבל לענין טומאה עורותיהן כבשרן, דאיתרבו מ'הטמאים') אין עור מטמא כבשר אלא למה שמנו חכמים'.

מכלל דרבי יוחנן בן נורי הנך נמי דלא מנו חכמים מטמאין (בתמיה):? והא קתני (התם גבי טומאה) 'רבי יוחנן בן נורי אומר: שמונה שרצים יש להן עורות ולא מטמאין' (דכל שמונה שרצים לרבי יוחנן בן נורי יש להן עורות)!?

אמר רב אדא בר מתנה: תריץ הכי (סמי מברייטא 'אלא', ותני): 'וחכמים אומרים לענין טומאה: אין עור למה שמנו חכמים' (ומיהו לרב לא תקשי, דהכי קאמרי ליה: לענין שבת מודינא לך דהחובל בהן חייב, אבל לענין טומאה - פליגא, דאין עור לאותן ארבעה שמנו);

ואכתי לענין שבת לא פליגי? והתניא: 'הצד אחד משמונה שרצים האמורים בתורה, החובל בהן חייב - בשרצים שיש להן עורות (לאותן ארבעה שלא מנו); ואיזו היא חבורה שאינה חוזרת? - נצור הדם (נאסף ונקשר במקום אחד) אף על פי שלא יצא (שוב אינו חוזר ונבלע);

רבי יוחנן בן נורי אומר: שמונה שרצים יש להן עורות'? אמר רב אשי: מאן תנא קמא (דהך מתניתא, דאמר בשרצים שיש להן עורות, דמשמע דיש מהן דפטור)? - רבי יהודה, דאזיל בתר גישתא (דלענין טומאה לא יליף מ'אלה הטמאים', אלא: ההוא דאית ליה גישתא = שעורו עב ויש לו עור ממש - אינו כבשר, ושאינו עב - הוי כבשר), דתנן [חולין פ"ט מ"ב]: 'רבי יהודה אומר: הלטאה (משום דעורה עב) כחולדה (משוי ליה כחולדה ב'העור והרוטב')' (הלכך, לענין שבת נמי לאו 'עור' הוא בשלש מהן: אנקה וכח וחומט); אבל רבנן (ד'העור והרוטב') - דפליגי עליה דרבי יוחנן לענין טומאה (שמנו

הלטאה בהך ש'עורותיהן כבשרן' - אלמא דטעמיהו לאו משום עור ולא עור, אלא משום דרשה דקרא; לענין טומאה - הוא דפליגי משום קרא), (אבל) לענין שבת מודו ליה (דודאי עור הן).

אי הכי, האי (דקתני בההיא ברייתא דלעיל לענין שבת) 'דברי רבי יוחנן בן נורי' ? (כיון דלא איפלגו רבנן עליה אלא לענין טומאה) 'דברי רבי יוחנן ומחלוקתו' מיבעי ליה! ?
תני 'דברי רבי יוחנן בן נורי ומחלוקתו'.

בעא מיניה לוי מרבי: מניין לחבורה שאינה חוזרת (ולמילף דההיא דחזרת - לאו חבורה היא, כגון הנך דאין להן עור שנצרך בו הדם - חבורתו חוזרת לקדמותה, או מכה קטנה שלא נצרך הדם) ?

דכתיב (ירמיהו יג, כג) 'היהפוך כושי עורו ונמר חברבורותיו (גם אתם תוכלו להטיב למדי הרע); מאי 'חברבורתיו' ? : אלימא דקאי ריקמי ריקמי (ונמר ממש אמר קרא, שהוא מנומר בגווניו), האי 'ונמר חברבורתיו' ? 'נמר גווניו' מבעי ליה! ?
אלא ככוש: מה עורו דכוש אינה חוזרת - אף חבורה אינה חוזרת (והאי 'נמר' - לשון תמורה: היהפוך כושי עורו ונמר חברבורותיו, כלומר: וימיר חבורת עורו לחזור לקדמותו: שלא יתקשה העור במקום המכה).

ושאר שקצים (ורמשים החובל בהן פטור):
הא הורגן חייב; מאן תנא?
אמר רבי ירמיה: רבי אליעזר היא, דתניא: 'רבי אליעזר אומר: ההורג כינה בשבת כהורג גמל בשבת' (גמל - משום דגדול הוא נקט ליה).
מתקיף לה רב יוסף: עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר אלא בכינה, דאינה פרה ורבה, אבל שאר שקצים ורמשים דפריין ורביין לא פליגי; ושניהם לא למדוה אלא מאילים (אילים מאדמים שנשחטו למלאכת המשכן בשביל עורותיהן): רבי אליעזר סבר כאילים: מה אילים שיש בהן נטילת נשמה - אף כל שיש בו נטילת נשמה; ורבנן סברי כאילים: מה אילים דפריין ורביין - אף כל דפרה ורבה.
אמר ליה אביי: וכינה אין פרה ורבה? והאמר מר (בשמעתא קמייתא דמסכת עבודה זרה): 'יושב הקב"ה וזן מקרני ראמים ועד ביצי כינים (קא טלקא דעתא כינים קטנים כשיוצאים מביציהן)' ?
מינא הוא דמיקרי 'ביצי כינים'.
והתניא (מתניתא היא, ולא ידענא היכא תניא): 'טפויי וכיצי כינים' (שירוף הטפויין וביצי כינים) ?

מינא הוא דמיקרי ביצי כינים.
והרי פרעוש, דפרה ורבה, ותניא 'הצד פרעוש בשבת' (ממקום שאינו ניצוד ועומד, כגון מעל גבי קרקע, או מבגדיו מבחוץ): רבי אליעזר מחייב ורבי יהושע פוטר ?
אמר רב אשי: צידה אהריגה קרמית? עד כאן לא פליגי רבי אליעזר ורבי יהושע אלא דמר סבר דבר שאין במינו ניצוד חייב, ומר סבר פטור, אבל לענין הריגה - אפילו רבי יהושע מודה!

הצדן לצורך חייב [שלא לצורך פטור]:
מאן תנא?
אמר רב יהודה אמר רב: רבי שמעון היא, דאמר מלאכה שאין צריכה לגופה פטור עליה.
איכא דמתני לה אהא [עדות פ"ב מ"ה]: 'המפיס מורסא בשבת, אם לעשות לה פה - חייב, אם להוציא ממנה לחה - פטור' (מלאכה שאינה צריכה לגופה היא, שהפתח היא המלאכה, וזה אין צריך להיות כאן פתח מעכשיו); מאן תנא? אמר רב יהודה אמר רב: רבי שמעון היא, דאמר מלאכה שאין צריכה לגופה פטור עליה.
ואיכא דמתני לה אהא [עדות פ"ב מ"ה]: 'הצד נחש בשבת: אם מתעסק בו שלא ישכנו - פטור' (הצד נחש - נמי הצידה היא המלאכה, וזה אינו צריך לצידה אלא שלא תשכנו, ואם יודע שתעמוד ולא תזיקנו - לא היה צד); אמר רב יהודה - חייב; מאן תנא?
אמר רב יהודה אמר רב: רבי שמעון היא, דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה.

אמר שמואל: השולה דג (שהיה ניצוד ועומד מבעוד יום) מן הים, כיון שיבש בו כסלע (כרוחב סלע) – חייב (משום נטילת נשמה, דתו לא חיי).
אמר רבי יוסי בר אבין: ובין סנפיריו.
אמר רב אשי: לא תימא יבש ממש, אלא אפילו דעבד רירי (שנוגעין בו, וחוט הרירין נמשך מן האצבע).

אמר מר בר המדורי אמר שמואל: הושיט ידו למעי בהמה ודלדל (עקר) עובר שבמעייה (שהפילתו על ידי דלדול זה) – חייב;
מאי טעמא?
אמר רבא: בר המדורי אסברא לי (טעמא דהא מילתא): לאו אמר רב ששת 'האי מאן דתלש כשותא מהיזמי והיגי (כשותא = הומלון; וגדל מתוך ההיזמי, מריח הקרקע שההיזמי יונק ממנו) מיחייב משום 'עוקר דבר מגידולו' (ואף על פי שאינו מחובר לקרקע, כדאמרין בעלמא (עירובין כח,ב): מאירא רבי) ? הכא נמי מיחייב משום 'עוקר דבר מגידולו'.

אמר אביי: האי מאן דתלש

(שבת קח, א)
פיטרא (פטירות, בולין) מאונא דחצבא (פעמים שהוא גדל בשפת הדלי, ממים) – מיחייב משום 'עוקר דבר מגידולו'.
מתיב רב אושעיא [שבת פ"י מ"ו]: 'התולש מעציץ נקוב – חייב, ושאינו נקוב – פטור' (משום דלא מחובר בקרקע עולם הוא) –
התם לאו היינו רביתיה (דאין דרך זריעה שם, אבל אלו שאמרנו – הוא עיקר גידולן), הכא היינו רביתיה.

חיה ועוף [שברשותו – הצדן פטור, והחובל בהן חייב]:
אמר רב הונא: כותבין תפילין על גבי עור של עוף טהור.
אמר רב יוסף: מאי קא משמע לן? דאית ליה עור? תנינא: 'החובל בהן חייב'!
אמר ליה אביי: טובא קא משמע לן: דאי ממתניתין, הוה אמינא כיון דאית ביה ניקבי ניקבי (מקום מושב נוצה) לא (לא נכתוב, דרחמנא אמר וכתבתם [דברים יא,ב] – כתיבה תמה, שלימה ולא מופסקת) – קא משמע לן, כדאמרי במערבא: כל נקב שהדיו עוברת עליו – אינו נקב.
מיתיבי רבי זירא [ספרא ויקרא דבורא דנדבה פרשתא ז פרק ט משנה ה]: (ויקרא א"ז) [ושסע אתו] בכנפיו [לא יבדיל והקטיר אתו הכהן המזבחה על העצים אשר על האש עלה הוא אשה ריח ניחח לה'] (בעולת העוף משתעי: שישענו בעוד כנפיו בו ומקטים כנפיו; כל כנפי הגוף בל"ש [צ"ל 'פלו"ס' = נוצה] בלע"ז; נוצה הוא הדקה שהיא בבשר כמין צמר, שאין לה שרשים קשים) – להכשיר את העור (לימדה הכתוב שאינו צריך הפשט כעולת בהמה, שפסל בה את העור) – ואי סלקא דעתא עור הוא – היכי מרבי ליה קרא?
אמר ליה אביי: עור הוא, ורחמנא רבייה.
איכא דאמרי אמר רבי זירא: אף אנן נמי תנינא 'בכנפיו – לרבות את העור'; אי אמרת בשלמא עור הוא – היינו דאיצטריך קרא לרבויה, אלא אי אמרת לאו עור הוא, אמאי איצטריך קרא לרבויה?
אמר ליה אביי: לעולם אימא לך לאו עור הוא, ואיצטריך, סלקא דעתך אמינא 'כיון דאית ביה פירצי פירצי (היינו נקבי) מאיס' – קא משמע לן.

בעא מיניה מר בריה דרבינא מרב נחמן בר יצחק: מהו לכתוב תפילין על גבי עור של דג טהור?
אמר ליה: אם יבא אליהו ויאמר.
מאי 'אם יבא אליהו ויאמר' (היתר ואיסור אין תלוי בו דלא בשמים היא) ?
אילימא אי דאית ליה עור אי דלית ליה עור, הא חזינן דאית ליה עור! ועוד התנן [כלים פ"י מ"א]: 'עצמות הדג ועורו מצילין באהל המת' (לפי שאין מקבלין טומאה, כדתניא בתורת כהנים [ספרא שמיני פרשתא משנה ט]: 'עור, יכול עורות שבים כו', ועצמות הדג נמי, דכלי עצם דמקבלין טומאה – מ'כל מעשה עזים' [במדבר לא,כ] ילפינן לה להביא דבר הבא מן העזים מן הקרנים ומן הטלפים – אבל דגים לא; וכל שאינו מקבל טומאה חוצץ בפני הטומאה; ומשנה זו במסכת

כלים) ' ! אלא אם יבא אליהו ויאמר אי פסקא זוהמא מיניה אי לא פסקא זוהמא מיניה .

שמואל וקרנא הוו יתבי אגודא דנהר מלכא ; חזינהו למיא דקא דלו (גליהן מגביהן) ועכירי ; אמר ליה שמואל לקרנא : גברא רבה קאתי ממערבא וחייש במעיה , וקא דלו מיא לאקבולי אפיה קמיה (לעשות מחיצה סביביו כשהוא נפנה על דופני הספינה, שלא יראה גילוייו; ענין אחר: לקנח; ועכירי - ענין צער: משום צער, שאף הוא עכור; ומפני שלא היה רוח מנשבת וראה המים נעשין גלין - הבין שלכבוד אדם גדול הוא; והנהר היה משוך מארץ ישראל לבבל) ; זיל תהי ליה אקנקניה ('תהי' - הריח בו בקנקנו אם יין הוא או החמץ; כמו 'בת תהא', דאמר גבי יין נסך (עבודה זרה טו,ב), כלומר: בדקהו אם חכם הוא אם לאו) . אזל, אשכחיה לרב [הוא האיש החשוב שהגיע מארץ ישראל], אמר ליה : מניין שאין כותבין תפילין אלא על גבי עור בהמה טהורה ? אמר ליה : דכתיב (שמות יג,ט) [והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך] למען תהיה תורת ה' בפיך [כי ביד חזקה הוצאך ה' ממצרים] - מן המותר בפיך ;

מנין לדם שהוא אדום (דגבי נדה - דם' כתיב [ויקרא טו,יט] ואשה כי תהיה זבה דם יהיה זבה בבשרה...), ותנן (נדה פ"ב מ"ו, דף יט,א) : 'חמשה דמים טמאים באשה', וכולן משום דמראיתן אדומה; אף על גב דשחור תנא בהו - אמרינן 'שחור - אדום הוא, אלא שלקה' ? שנאמר (מלכים ב ג,כב) [וישכימו בבקר והשמש זרחה על המים] ויראו מואב מנגד את המים אדומים כדם ;

מניין למילה שבאותו מקום ? נאמר כאן [ויקרא פרק יב,ג] וביום השמיני ימול בשר] ערלתו ונאמר להלן (גבי נטיעה) 'ערלתו' [ויקרא יט,כג] וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכלו] : מה להלן דבר שעושה פרי אף כאן דבר שעושה פרי . אימא לבו, דכתיב (דברים י,יט) ומלתם את ערלת לבבכם [וערפכם לא תקשו עוד] ? אימא אזנו, דכתיב (ירמיהו ו,י) [על מי אדברה ואעידה וישמעו] הנה ערלה אזנם [ולא יוכלו להקשיב הנה דבר ה' היה להם לחרפה לא יחפצו בו] ? דנין 'ערלתו' תמה (באותיותיה: 'ערלתו') מערלתו תמה, ואין דנין 'ערלתו' תמה מ'ערלת' שאינה תמה (דאין זו אמירה תמה, שאינו מפורש בתוך התיבה ערלת מה) . אמר ליה : מאי שמך ? קרנא .

אמר ליה : יהא רעוא דתיפוק ליה קרנא בעיניה ! (הבין בו שלנסותו בא!) לסוף עייליה שמואל לביתה, אוכליה נהמא דשערי (כדי לשלשל, דרופא היה שמואל) וכסא דהרסנא ואשקיה שוכרא ולא אחוי ליה בית הכסא כי היכי דלישתלשל (שמתוך כך מתהפך ומתבלבל הזבל במיעיו, ומתמוגג כולו) ; לייט רב ואמר : מאן דמצערן - לא לוקמוה ליה בני ! וכן הוה .

כתנאי [תוספתא שבת פ"ט מאי טעמא [ליברמן]] : 'מניין למילה שבאותו מקום ? נאמר כאן 'ערלתו' ונאמר להלן 'ערלתו' ; מה להלן דבר שעושה פרי - אף כאן דבר שעושה פרי, דברי רבי יאשיה ; רבי נתן אומר : אינו צריך : הרי הוא אומר (בראשית יז,י) ועל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו [ונכרתה הנפש ההוא מעמיה את בריתי הפר] - מקום שניכר בין זכרות לנקבות . '

תנו רבנן : 'כותבין תפילין על גבי עור בהמה טהורה ועל גבי עור חיה טהורה ועל גבי עור נבלות וטרפות שלהן, ונכרכות (האיגרות) בשערן (של אלו, ואחר כך מכניסין בדפוסיה הקציצה שלהן), ונתפרות בגידן, והלכה למשה מסיני שהתפילין נכרכות בשערן ונתפרות בגידן ; אבל אין כותבין לא על גבי עור בהמה טמאה ולא על גבי עור חיה טמאה ואינו צריך לומר על גבי עור נבלה וטרפה שלהן, ואין נכרכין בשערן ואין נתפרות בגידן ; וזו שאילה שאל ביתוסי אחד את רבי יהושע הגרסי : מניין שאין כותבין תפילין על עור בהמה טמאה ? דכתיב (שמות יג,ט) [והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך] למען תהיה תורת ה' בפיך [כי ביד חזקה הוצאך ה' ממצרים] - מדבר המותר בפיך .

אלא מעתה על גבי עור נבלות וטרפות אל יכתבו ? אמר ליה : אמשול לך משל למה הדבר דומה : לשני בני אדם שנתחייבו הריגה למלכות ; אחד הרגו מלך ואחד הרגו איספקליטור (שר הטבחים בלשון יוני) ; איזה מהן משוכח ? - הוי אומר זה שהרגו מלך (ואלו לקו על ידי בוראן) .

אלא מעתה יאכלו?
אמר ליה: התורה אמרה (דברים יד, כא) לא תאכלו כל נבלה [לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי כי עם קדוש אתה לידוד אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו] זאת אמרת יאכלו?
אמר ליה: קאלוס (משובח טעם זה)!

משנה:
אין עושין הילמי (שלמוייר"א [מי מלח, ציר]) בשבת,

(שבת קח, ב)
המשך המשנה
אבל עושה הוא את מי המלח וטובל בהן פתו ונותן לתוך התבשיל.
(מפרש בגמרא.)
אמר רבי יוסי: והלא הוא הילמי, בין מרובה ובין מועט (ואם המרובים אסורים - אף המועטים אסורים, ואם אלו מותרים - אף אלו מותרים)!! (ובגמרא מפרש דלחומרא אמר רבי יוסי: דכולן לאיסור, מפני שהוא כמעבד: מתקן את האוכל הנתון לתוכו כדי שיתקיים.)
ואלו הן מי מלח המותרין: נותן שמן לכתחלה לתוך המים או לתוך המלח (קודם שיתן המלח - נותן שמן לתוך המלח, בתחלה, קודם שיתן המים: דהשמן מעכב שאין המלח מתערב יפה עם המים, ומתיש את כחו מהיות מי מלח עזין; אבל לא יתן מים ומלח תחילה, אפילו נותן שמן לבסוף: דבשעה שנותן מים ומלח יחד הוא נראה כמעבד).

גמרא:
מאי קאמר (מאי הילמי' ומאי מי מלח)?
א"ר יהודה אמר שמואל: הכי קאמר: 'אין עושין מי מלח מרובין,
אבל עושה הוא מי מלח מועטין. אמר רבי יוסי: והלא הוא הילמי,
בין מרובין בין מועטין!!'
איבעיא להו: רבי יוסי (האי דקאמר שניהן שוין) לאסור או להתיר?
אמר רב יהודה: להתיר, מדלא קתני 'רבי יוסי אוסר'.
אמר ליה רבה: הא מדקתני סיפא 'ואלו הן מי מלח המותרין',
מכלל דרבי יוסי לאסור!!
אלא אמר רבה: לאסור.
וכן אמר רבי יוחנן: לאסור.
תניא נמי הכי: 'אין עושין מי מלח מרובין לתת לתוך הכבשין (ירק שכובש להתקיים) שבתוך ג' סטרא (כלי שבור של חרס, ואינו ראוי לכל תשמיש כשלם, ומקצין אותו לכך), אבל עושה הוא מי מלח מועטין ואוכל בהן פתו ונותן לתוך התבשיל; אמר רבי יוסי: וכי מפני שהללו מרובין והללו מועטין, הללו אסורין והללו מותרין? יאמרו מלאכה מרובה אסורה מלאכה מועטת מותרת? אלא אלו ואלו אסורין הן, ואלו הן מי מלח המותרין: נותן שמן ומלח או שמן ומים, וכלבד שלא יתן מים ומלח לכתחלה.'

<עזין צנון ואתרוג סימן>:
תני רבי יהודה בר חביבא: אין עושין מי מלח עזין.
מאי 'מי מלח עזין'?
רבה ורב יוסף בר אבא, דאמרי תרוייהו: כל שהביצה צפה בהן (כח המלח מעכבת מלשקוע).
וכמה?
אמר אביי: תרי תילתי מילחא ותילתא מיא.
למאי עבדי לה?
אמר רבי אבהו: למורי יסא (של דגים).

תני רבי יהודה בר חביבא: אין מולחין צנון וביצה (שלש וארבע חתיכות יחד) בשבת (שהמלח מעבדן ונעשין קשין, והוי תיקון).
רב חזקיה משמיה דאביי אמר: צנון אסור וביצה מותרת.
אמר רב נחמן: מריש הוה מלחנא פוגלא (צנון) (בשבתא), אמינא אפסודי קא מפסידנא ליה, דאמר שמואל: פוגלא חורפי מעלי; כיון דשמענא להא דכי אתא עולא ואמר 'במערבא מלחי כישרי כישרי' (תילין

גבוהים עיגול על עיגול) , ממלח לא מלחנא (שתיים יחד), טבולי ודאי מטבילנא (בשעת אכילה מטבילנא ואכילנא) .

תני רבי יהודה בר חביבא: **אתרוג** צנון וביצה, אילמלא קליפתן החיצונה (קליפה חיצונה דביצה היא החלבון, אלא אידי דתני בהדי אתרוג וצנון 'קליפה' נקט בה נמי לשון קליפה) - אינן יוצאין מבני מעיים לעולם (שמתקשרין ומתקשין ונעצרין) .

כי אתא רב דימי אמר: מעולם לא טבע גברא בימא דסדום (מפני שהמים מלוחין, וכח מליחתן מעכבו מלטבוע) .

אמר רב יוסף: הפוכה סדום והפוכה מילה (דברים האמורים בה הפוכין) : גברא - הוא דלא טבע, כשורא טבע (בתמיה) !
אמר ליה אביי: 'לא מיבעיא' קאמר: לא מבעיא כשורא, דאפילו בכל מימות שבעולם לא טבע, אלא אפילו גברא, דטבע בכל מימות שבעולם - בימא דסדום לא טבע.
למאי נפקא מינה?

כי הא: דרבין הוה שקיל ואזיל אחוריה דרבי ירמיה אגודא דימא דסדום, אמר ליה: מהו למימשי מהני מיא בשבת (מי אסור משום רפואה, דגזוז רבנן בכל רפואות בשבת משום שחיקת סממנין, ואלו מרפאות את העין) ?

אמר ליה: שפיר דמי (דלאו מוכחא מילתא דלרפואה עביד: אף על פי שמרפאין - שרי, דטעמא דרפואה דאסירא ליתא אלא גזירה שמא ישחוק סממנין, דדמי לטחינה, שהוא אב מלאכה) !

מהו למימץ ולמיפתח (לשון 'אין מעמצין את המת' (שבת קנא, ב): עוצם עיניו; כשהוא רוחץ מהן בשבת, מהו שיסגיר ויפתח עיניו כדי שיכנס מהן לעין) ?

אמר ליה: זו לא שמעתי, כיוצא בה שמעתי (דהיכא דמוכחא מילתא דלרפואה עביד - אסור, ומימץ ומפתח נמי מוכחא מילתא, והא אסהדותא דרב דימי, דאמר לא טבע גברא בימא דסדום, נפקא לן מינה הא: כיון דמליחי טובא - מסו, ואסר למימץ ולמפתח), דאמר רבי זירא,

זימנין אמר ליה משמיה דרב מתנה, וזימנין אמר לה משמיה דמר עוקבא (שקבל משניהם), ותרוייהו (רב מתנה ומר עוקבא) - משמיה דאבוה דשמואל ולוי אמרין (תרתין מילי אמור, חדא משמיה דאבוה דשמואל וחדא משמיה דלוי) : חד אמר (או אבוה דשמואל או לוי) : יין בתוך העין אסור (דעמיץ ופתח אסור, דמוכחא מילתא), על גב העין מותר (דאמרי לרחיצה בעלמא עבדי), וחד אמר: רוק תפל (שלא טעם כלום משניעור משנתו) [אפילו] על גב העין אסור (דמוכחא מילתא דלרפואה, דאילו לרחיצה מאיס; להכי נקט רוק תפל, לפי שהוא חזק ומרפא) .

תסתיים דאבוה דשמואל הוא דאמר 'יין בתוך העין אסור, על גב העין מותר', מדאמר שמואל 'שורה אדם פיתו כיון ונותנו על גב העין בשבת' דשמיצא ליה ממאן? לאו דשמיצא ליה מאבוה? וליטעמיך הא דאמר שמואל 'רוק תפל אפילו על גבי העין אסור', דשמיצא ליה ממאן? אילימא דשמיצא ליה מאבוה, אלא (אם כן) לוי ולא חדא אמר (בתמיה: והא חדא משמיה אתמר, כדאמרן) ? אלא חדא שמיצא ליה מאבוה, וחדא שמיצא ליה מלוי, ולא ידעינן הי מאבוה הי מלוי .

אמר מר עוקבא אמר שמואל: שורה (במים) אדם קילורין (לזי"א [תחבושת לעינים] בלעז) מערב שבת ונותן על גב עיניו בשבת ואינו חושש (דלדידיה, כיון דאצרכוה לשרותה מערב שבת - איכא היכרא, וליכא למיגזר, ומאן דחזינהו סבר דרחיצה בעלמא היא, דקסבר שהוא יין) .

בר ליואי הוי קאי קמיה דמר עוקבא, חזייה דהוה מייץ, ופתח אמר ליה: כולי האי ודאי לא שרא מר שמואל (דמוכחא מילתא) .
(מר עוקבא הוה שכיח גבי מר שמואל, ואב בית דין היה בימיו, כדאמרינן לעיל (שבת נה, א ובמועד קטן טז, א) .)

שלח ליה רבי ינאי למר עוקבא: לישדר לן מר מהנך קילורין דמר שמואל !

שלח ליה: שדורי משרנא לך, דלא תימא צר עין אנא; אלא הכי אמר שמואל: טובה טיפת צונן (לתת בעיניו) שחרית ורחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית (נמי מאירה העינים) מכל קילורין שבעולם.
[האם רבי מונא הוא קשור עם רבי מנא בירושלמי?]

תניא נמי הכי: 'אמר רבי מונא משום רבי יהודה: טובה טיפת צונן שחרית ורחיצת ידים ורגלים ערבית מכל קילורין שבעולם! הוא (רבי מונא) היה אומר: יד לעין (שחרית, קודם שיטול ידיו - נוח לו ש) תיקצץ (שרוח רעה שורה על היד ומסתתו, וכן כולן), יד לחוטם תיקצץ, יד לפה תיקצץ,

יד לאוזן תיקצץ, יד לחסודה (ריבדא דכוסילתא, פלימא"ה [אזמל הרופאים] בלעז)
תיקצץ, יד לאמה תיקצץ, יד לפי טבעת (נקב הרעי, שעגול כטבעת) תיקצץ
(ולא תגע שוב בעין או באוזן קודם נטילה), יד

(שבת קט, א)

לגיגית (שמטילין בה שכר) תיקצץ (דלא תיגע קודם נטילת שחרית), יד (לעין קודם
נטילה) מסמא, יד (לאזן) מחרשת, יד (לפה או לחוטם) מעלה פולפוס (ריח
החוטם והפה; ולי נראה דיד לאמה - לאו לענין שחרית נקט לה, אלא משום דמביא לידי קרי, ובמסכת נדה
יגב) אמרינן בה 'תקצץ' משום האי טעמא, ומשום דתניא בה נמי לטותא דתיקצץ - תנייה נמי גבי הנך; וכן יד
לפי טבעת' - למשמע בה תדיר מביאתו לידי תחתוניות).

תניא: 'רבי נתן אומר: בת חורין היא זו' (הרוח השורה על הידים לפני
נטילה), ומקפדת (בנטילתו לנוטלה יפה) עד שירחוק ידיו שלש פעמים (עד
שישפוך מים יפה שלש פעמים על ידיו).

אמר רבי יוחנן: פוך (אם נותנו בעיניו) - מעביר בת מלך (אם הזיקה לעיניו),
ופוסק את הדמעה, ומרבה שיער בעפעפים.
תניא נמי הכי: 'רבי יוסי אומר: פוך מעביר בת מלך, ופוסק את
הדמעה, ומרבה שיער בעפעפים'.

ואמר מר עוקבא אמר שמואל: עלין (כך שם העשב) - אין בהם משום
רפואה (באכילתו, להאיר העינים: דלא מסו).

אמר רב יוסף: כוסברתא (אליאנדר"א [היום מתרגמים אולי אנדרה=הרדוף]) - אין
בה משום רפואה.

אמר רב ששת: כשות - אין בהן משום רפואה.
אמר רב יוסף: כוסברתא - אפילו לדידי (דמאור עינים [סומא] אנא) קשה לי
(לכאב העין, אם אוכלנו).

אמר רב ששת: גריגרא (אורוג"א [בן החרדל]) - אפילו לדידי (דמאור עינים
אנא) - מעלי (מעליא לי).

ואמר מר עוקבא אמר שמואל: כל מיני כשות - שרו (למיכל בשבת, כדתנן
במתניתין כל האוכלים אוכל אדם לרפואה: דלא מוכחא מילתא), לבר מטרזא (שאין אדם אוכל
אלא לרפואה, ומוכחא מילתא).

אמר רב חסדא: שריקא טויה (לשרוק ולטוח שמן וביצים מגולגלין על הצלי כשהוא חם
משחשכה) שרי (ובלבד שלא יהא רותח כדי לבשל, ולא אמרינן דמי למתקן), פיעפועי בייעי
(לטרוף ביצים מגולגלין בקערה) אסור (דמתחזי כמאן דבעי למשדינהו בקדרה).

דביתהו זעירי עבדא ליה (שריקא טויה) לחייה בר אשי ולא אכל; אמרה
ליה: לרבך (זעירי) עבדי ליה ואכל ואת לא אכלת?
זעירי לטעמיה, דאמר זעירי: 'נותן אדם יין צלול ומים צלולין
לתוך המשמרת (שמסניין בה שמרים) בשבת ואינו חושש', - אלמא כיון
דמשתתי הכי (שראוי לשותתו כמו שהוא בלא סינון), לאו מידי קעביד - הכא
נמי כיון דמיתכיל הכי (בלא שירקא) - לאו מידי קעביד.

ואמר מר עוקבא: מי שנגפה ידו או רגלו (שנגפה - שנכשלה ולקתה, לשון פן תגוף
(תהלים צא, יב), 'דס מגפתה' (מכשירין פ"ו מ"ח)) - צומתה ביין (לשכך הדם) ואינו חושש.
איבעיא להו: חלא מאי?

אמר רב הלל לרב אשי: כי הוינא בי רב כהנא, אמרי: חלא לא.
אמר רבא: והני בני מחוזא, כיון דמפנקי (מעונגין הן, וכל דבר שהוא חזק - קצת
קשה לבשרן, וצומתה) - אפילו חמרא נמי מסי להו.

רבינא איקלע לבי רב אשי, חזייה דדריכא ליה חמרא אגבא דכרעיה
(חמור דרך לו על רגלו), ויתיב קא צמית ליה בחלא.
אמר ליה: לא סבר לה מר להא דאמר רב הלל 'חלא לא!'
אמר ליה: גב היד וגב הרגל שאני (שמכתו קשה, ומסוכן, ומחללין עליו את השבת).
איכא דאמרי: חזייה דקא צמית ליה בחמרא, אמר ליה: לא סבר לה
מר להא דאמר רבא 'הני בני מחוזא, כיון דמפנקי - אפילו חמרא
נמי מסי להו', ומר נמי הא מפנק?

אמר ליה: גב היד וגב הרגל שאני, דאמר רב אדא בר מתנה אמר
רב: גב היד וגב הרגל - הרי הן כמכה של חלל, ומחללין עליהן
את השבת.

תנו רבנן: 'רוחצים במי גרר' (ואף על פי שהן מלווין קצת דרך לרחוץ בהן בחול, ולא
מוכחא מילתא דלרפואה היא), 'במי חמתן, במי עסיא, ובמי טבריא, אבל לא
במים הגדול' (לקמן מפרש טעמא), 'ולא במי משרה' (ששורין בו פשתן, ואין דרך רחיצה בהן,
אלא לרפואה, דמסו), 'ולא כימה של סדום' (דמליח טובא, ואין רוחצין בה אלא לרפואה,
ומוכחא מילתא) ;

ורמינהו: 'רוחצים במי טבריא ובמים הגדול, אבל לא במי משרה,
ולא כימה של סדום' - קשיא ים הגדול אים הגדול?!
אמר רבי יוחנן: לא קשיא: הא (דקתני רוחצים בים הגדול) רבי מאיר (דמשוי
כל הימים כי הדדי, ולא מפליג בין ים הגדול לשאר הימים), הא (דתני אין רוחצין) רבי יהודה
(דמפליג בין ים הגדול לשאר ימים), דתנן [פרה פ"ח מ"ח]: 'כל הימים כמקוה' (לכל תורת
מקוה, ואין להם תורת מעיין*) שנאמר (בראשית א') [ויקרא אלהים ליבשה ארץ] ולמקוה המים קרא
ימים [וירא אלהים כי טוב], דברי רבי מאיר; רבי יהודה אומר: ים הגדול
כמקוה (לא קרא הכתוב 'מקוה' אלא לים הגדול, דביה משתעי קרא במעשה בראשית, ששם נקו כל מי
בראשית), ולא נאמר 'ימים' (בלשון רבים) אלא שיש בו מיני ימים הרבה
(מפני שמעורבין בו מיני ימים הרבה, שכל הנחלים הולכים אל הים);

רבי יוסי אומר: כל הימים (וים הגדול) מטהרין בזוחלין (תורת מעיין מים
זוחלין עליהן, לענין שהם מטהרין בזוחלין, מפני שדרך להיות נחלים זוחלין עליהן, וזה דרכן) ופסולים
לזבים ולמצורעים ולקדש בהן מי חטאת (אבל פסולין הן לתורת 'מים חיים', דהכתוב
קראן 'מקוה').

(*) ומה בין מקוה למעיין? - המעיין כשר לטבילת זב, והזאת צפור מצורע, ד'מים חיים' הן, ולקדש מי חטאת,
דבכולהו 'מים חיים' כתיב: בזב כתיב (ויקרא טו, ג) ורחץ בשרו במים חיים, במצורע כתיב (ויקרא יד, ה) אל כלי חרס
על מים חיים, במי חטאת כתיב (במדבר יט, יז) מים חיים אל כלי ומטהר טמאים הטובלים במימיו כשהן זוחלין
ומקלחים, שהרי זה דרכו של מעיין כל עצמן זוחלין הן; ומקוה, שהן מים מכונסין - אם הטביל במימיו דרך
זחילתן במקום קטפרס - אינה טבילה, עד שיהא במקום אשבורן שלו, קוין ועומדין, והכי תניא בתורת כהנים
[שמני פרשתא ט"ג]: 'אי מה מעיין מטהר בזוחלין, אף מקוה מטהר בזוחלין - תלמוד לומר: אך מעיין: [המעיין]
מטהר בזוחלין, והמקוה באשבורן'; וזה פירוש 'מטהר בזוחלין' בכל מקום, ואני לא שמעתי כן, ואין המקוה
כשר לטבילת זב ולהזיית מצורע ולקדש מי חטאת, וכל הימים כמקוה, שהכתוב קראן 'מקוה'.
מתקיף לה רב נחמן בר יצחק:

(שבת קט, ב)
אימור דפליגי לענין טומאה וטהרה (ומשום קרא), לענין שבת (דטעמא
משום רפואה הוא) מי שמעת להו?
אלא אמר רב נחמן בר יצחק: לא קשיא: הא (אסור) דאישתהי (בגוייהו,
דמוכחא מילתא דלרפואה קא מכיין), הא דלא אישתהי (אלא רחץ ויצא - מותר).
במאי אוקימתא לבתרייתא (דקתני 'רוחצין') - דלא אישתהי; אי דלא
אישתהי - אפילו במי משרה נמי, דהתניא: 'רוחצין במי טבריא
ובמי משרה וכימה של סדום, ואף על פי שיש לו חטטים (מאלנ"ץ
[פצעים, אבעבועות]) בראשו; במה דברים אמורים? - שלא נשתהא (בתוך המים,
דנראה כמיקר בעלמא), אבל נשתהא - אסור'; אלא ים הגדול אים הגדול
לא קשיא: הא כיפין שבו (שכן רוחצין בהן בחול לרחיצה שאינה לרפואה), הא
ברעים שבו (ברעים - אין רוחצין, דמוכחא מילתא דלרפואה, ותרוייהו בדאישתהי); מי משרה
אמי משרה נמי לא קשיא (הך דקתני דוחצין במי המשרה - אהנך תרתי דלעיל דקתני אבל לא
במי המשרה): הא דאישתהי, הא דלא אישתהי.

משנה:
אין אוכלין איזביון בשבת (מפרש בגמרא שאינו מאכל בריאים, ומוכחא מילתא דלרפואה
אכיליה), לפי שאינו מאכל בריאים, אבל אוכל הוא את יועזר (שהרבה
אוכלין אותו כשהן בריאין) ושותה אבוברואה;
כל האוכלין אוכל אדם לרפואה, וכל המשקין שותה, חוץ ממי
דקלים (מפרש בגמרא) וכוס עיקרין (משקה שכותשין לתוכו עיקרי ירקות ובשמים; ובגמרא
מפרש ליה), מפני שהן לירוקה (לחולי של ירקון, ואינו מאכל בריאים); אבל שותה
הוא מי דקלים לצמאו (אם אינו חולה), וסך שמן עיקרין שלא לרפואה.

גמרא :

אמר רב יוסף : 'אזוב' (דאורייתא, שהוכשר להזאה) ' (הוא שקורין) 'אברתה בר המג' ; 'איזכיון' (דמתניתין) ' (הוא שקורין) 'אברתה בר הינג' (ויש מרבוותי מפרשים: בר המג - שגדל במקום גמי, בר הינג - שגדל בין ההגים, רונצ"ץ [שיח קוצני בעל ענפים ארוכים]).

עולא אמר : (אזוב דאורייתא הוא) מרוא חירא (בלע"ז שלוי"א [אחד ממיני המנתה]).

עולא איקלע לבי רב שמואל בר יהודה, אייתו לקמיה מרוא חירא, אמר "היינו אזוב דכתיב באורייתא" ! רב פפי אמר : שומשוק (הוא 'אזוב' דאורייתא). אמר רב ירמיה מדיפתי : כוותיה דרב פפי מסתברא, דתנן [פרה פ"א מ"ט : 'מצות אזוב - שלשה קלחין' (ד'אגודה' כתיב, ואין אגודה פחות משלשה) ובהן שלשה גבעולין] (בכל קלח שלשה גבעולין: קנים דקים כעין של קנבוס) , ושומשוק הוא דמשתכח הכי .

למאי אכלי ליה ?

לקוקאיני (תולעים שבבני מעים) .

במאי אכלי ליה ?

בשבע תמרי אוכמתא [תמרים שחורים] .

ממאי הוא (החולי) ?

מקימחא דשערי <במנא> דחליף עליה ארבעין יומין (משנשחן) .

אבל אוכל הוא את יועזר :

מאי 'יועזר' ?

פוטנק (בלע"ז פולא"ל [ממיני המרוה]) .

למאי אכלי לה ?

לארקתא (תולעים שבכבד) .

במאי אכלי לה ?

בשבע תמרי חיוורתא

ממאי הוא ?

מאומצא (בשר בגחלים) ומיא אליבא ריקנא (קודם אכילה), ומבישרא שמנא אליבא ריקנא, ומבישרא דתורא אליבא ריקנא, מאמגוזא אליבא ריקנא, ומגירי דרוביא (תילתן = פינגר"י [חילבה]; לולבי תילתן, כעין לולבי גפנים) אליבא ריקנא - ומשתי מיא אבתריה (האוכל אחד מאלו קודם אכילה, ושותה אחריו מים) ;

ואי לא (אי לית ליה פותנק, אי נמי: אכילה ולא איתסי) - ליכלע תחלי (שחלי; כרישון

[שחליים]) חיוורתא [בהירים, לבנים] ; ואי לא - ליתבי בתעניתא, וליתי בישרא שמנא ולישדי אגומרי [לשים על גחלים], ולימיץ גרמא (יהא מוצץ אבר יפה מאותו בשר, וימץ שמנו בפיו) וליגמע חלא [חומץ] ;

ואיכא דאמרי : חלא - לא, משום דקשי לכבדא ;

ואי לא - לייתי גורדא דאסינתא (קליפה גרודה מן הסנה) דגרידא מעילאי

לתתאי (שתהא גרודה מלמעלה למטה) - ולא מתתאי לעילאי, דילמא נפקא

(התולעים) אידי פומיה (דרך פיו), ולישלקה בשיכרא בי שיבבי (בין

השמשות, בחשכותא דשמש; לשון אחר בי שבבי - בבית אחד משכניו, שלא יריח הוא הריח, שהוא קשה לו),

ולמחר - נסכרינון לנקבין דידיה ולישתי (יסתום נחיריו שלא יריח, לשון אחר:

יסתום נחיריו ונקבי אזניו, שלא יצא כח המשקה מגופו), וכי מפני - מפני אפשיחה

דקלא (מקום שנפשו הדקל; אישברנקי"ר [לשבור, לחתוך ענפים]).

ושותין אבוברואה :

מאי 'אבוברואה' ?

חומטריא .

מאי 'חומטריא' ?

חוטרא יחידאה (עץ הגדל יחידי בלא ענף) .

למאי עבדי לה ?

לגילויא (מי ששתה מים מגולין) ;

ואי לא - ליתי חמשא כלילי (וורדין) וחמשא כוסתא (כוסות) דשיכרא,

ונישלוקינהו בהדי הדדי עד דקיימא אאנפקא (שיעמדו על מדה מחזקת אנפק,

והיא רביעית הלוג, כדאמרינן ב'חזקת הבתים' (בבא בתרא נחב) - ונישתי .

אימיה דרב אחדבוי בר אמי עבדה ליה לההוא גברא חד כלילא וחד כוסתא דשיכרא, שלקה ואישקיתיה, ושגרא תנורא (הסיקה תנור), וגרפתיה (מגחלים, שיצטנן קצת), ואותביתיה לבינתא בגוויה (שישב עליה ולא יכוה), ונפק (הקיא הארס שבלע) כהוצא ירקא (עלה של לולב). רב אויא אמר: רביעתא דחלבא מעיזא חירותא. רב הונא בר יהודה אמר: ליייתי אתרוגא חליתא (מתוק) ולחייקיה (לגויה, יחקוק בתוכו חקק), ולימלייה דובשא, ולותבה בי מיללי דנורא (מניחו על גבי גחלים לוחשות, שיתבשל האתרוג בדבש), וליכליה. רבי חנינא אמר: מי רגלים בני ארבעים יום (שעברו עליהם ארבעים יום, לשון אחר: של תינוק בן ארבעים יום) - ברזינא לזיבורא (כוס קטן מאד, ושמו ברזינא, מאותן מי רגלים שותין למי שנשכתו צרעה, ומתרפא); רביעאה (רביעית לוג) - לעקרבא (למי שעקצו עקרב); פלגא ריבעא (חצי לוג) - לגילויא; ריבעא (לוג) - אפילו לכשפים מעלו. אמר רבי יוחנן: אניגרון ואבנגר ותיריקה (מיס שנשלק בהם 'בנגר': מין עשב ששמו 'בנגר'; וסתם אניגרון = מי שלק תרדיו, כדאמרינן (ברכות להב) 'אניגרון מיא דסילקא'; ותיריקי = צ'רי) - מעלו, בין לגילויא בין לכשפים.

האי מאן דבלע חיויא [נחש] - לוכליה כשותא במילחא, ולירהטיה תלתא מילי. רב שימי בר אשי חזייה לההוא גברא דבלע חיויא, אידמי ליה כפרשא (תופסו ומייסרו, שהפחד והמרוצה והכשות מתישין כחו ומחמם, ומת הנחש בתוכו) אוכליה כשותא במילחא וארהטיה קמיה תלתא מילי, ונפק מיניה [הנחש] גובי גובי (חתיכות חתיכות יצא הנחש ממנו; גובי = טרונצו"ץ בלעז [חתיכות, קטעים]). איכא דאמרי רב שימי בר אשי בלע חיויא, אתא אליהו, אידמי ליה כפרשא אוכליה כשותא במילחא וארהטיה קמיה תלתא מילי - ונפק מיניה גובי גובי. האי מאן דטרקיה (נשכו) חיויא - לייתי עוברא דחמרא חירותא (עובר הנמצא במעי חמורה לבנה), וליקרעיה, ולותביה עילויה; והני מילי דלא אישתכח (האם) טרפה. ההוא

(שבת קי, א) בר קשא דפומבדיתא (ממונה למלך, וישראל היה), דטרקיה חיויא - הוה תליסר חמרי חירותא בפומבדיתא, קרעינהו לכולהו - ואישתכחו טריפה! הואי חדא בההוא גיסא דפומבדיתא, עד דאזלי מייתי לה - אכלה אריה! אמר להו אביי: דילמא חיויא דרבנן טרקיה (שעבר על נידוי חכמים) דלית ליה אסותא (ונחש הנושכו על כך אין לו רפואה, לפיכך לא נמצא לו רפואה), דכתיב (קהלת יח, [חפר גומץ בו יפול] ופורץ גדר ישכנו נחש! אמרו ליה: אין רבי (כן רבינו, כך היה), דכי נח נפשיה דרב - גזר רב יצחק בר ביסנא (שיהיו ממעטים משמחה אותה שנה) דליכא דלימטייה (ולא יהא אדם מביא) אסא [הדס] וגידמי [ענפי דקלים] לבי הילולא בטבלא (שהיו רגילים להביא הדס וענפי דקלים לשמוח לפני החתן והכלה, וכשמביאים אותן לפנייהם - מקשקשים לפנייהם בשוק בבואם בתופים וזוגין; **טבלא** = אשקליט"א [פעמון קטן], וגזר שלא יקשקשו לפנייהם עוד), ואזל איהו אמטי אסא וגידמי לבי הילולא בטבלא; טרקיה חיויא - ומית.

האי מאן דכרכיה חיויא (נכרך סביבותיו) - לינחות למיא וליסחוף דיקולא (סל) ארישא (דחיויא, למעלה מראשו), ולהדקיה מיניה (יוריד הסל מעט מעט לצד הנחש, ויבדיל בו הנחש מבשרו: שיעלה על הסל; שאם אוחזו בידו או מנתקו בחזקה - יכעוס וישכנו), וכי סליק עילויה (הנחש על הסל) - לישדיה למיא (ימהר וישליכנו במים) וליסלוק וליתי (ויברח לו). האי מאן דמיקני ביה חיויא (כועס ורודף אחריו, ומריח ריח פעמיו ורודפו): אי איכא חבריה בהדיה - לירכביה ארבע גרמידי (ארבע אמות) שיפטקו עקבי פעמיו, ולא יוכל להריחם), ואי לא - לישואר נגרא (חרץ של מים ידלוג), ואי לא - ליעבר נהרא, ובליליא לותביה לפוריא [יעמיד את מטתו] אארבעה חביתא [על ארבע חביות] (שלא יעלה אליו מהר, ולא יריח ריחו) וניגני [ויישן] בי כוכבי (במקום גלוי, שלא יעלה דרך הגג ויפיל עצמו עליו), ולייתי ארבעה שונרי וליסרינהו בארבעה כרעי דפורייה [יקשור ארבעה חתולים לרגלי המטה],

וליתי [ויביא] שחפי (ענפים וקסמים וכל דבר המקשקש זה בזה) ולישדי התם
[ויפזר שם] (ומשמיע קול כשיעבור עליהן), דכי שמע קלי - אכלי ליה (וירגישו
החתולים ויאכלוהו).

האי מאן דרהיט אבתריה - לירהיט בי חלתא (בין החולות, שאין נחש יכול לרוץ
שם, ויחזור לאחוריו).

אי איתתא דחזיא חיויא ולא ידעה אי יהיב דעתיה עילוה (לתאות
תשמיש) אי לא יהיב דעתיה עילוה - תשלח מאנה ונשדיה קמיה
(תפשוט בגדיה ותשליכם לפניו); אי מכרך בהו - דעתיה עילוה, ואי לא -
לא יהיב דעתיה עילוה;

מאי תקנתה (אי יהיב דעתיה עלה)?

תשמש קמיה (עם בעלה, ותתגנה בפניו).

איכא דאמרי: כל שכן דתקיף ליה יצריה! אלא תשקול ממזיה
ומטופרה ותשדי ביה (ותזרק ביה), ותימא "דישתנא אנא (דרך נשים לי)"!
(ולחש בעלמא הוא).

האי איתתא דעייל בה חיויא (כשהוא תאב לה נכנס כולו באותו מקום) ליפסעה
(יפסקו את רגליה זה מזה) ולתבוה אתרתי חביתא (מקצתה על זו ומקצתה על זו, כדי שיפתח
רחמה) וליתי בישראל שמנה ולישדי אגומרי [ולשים על גחלים] (כי היכי
דניסליק ריחא) וליתי אגנא דתחלי (סל מלא שחליים) וחמרא ריחתנא (שיש לו ריח
טוב) ולותבו התם (על גבי קרקע תחת מושבה) וליטרוקינהו בהדי הדדי (היין
והשחליים כדי שיעלה הריח), ולינקוט צבתא בידה (איטנליי"ש [מלקחיים]) דכי
מירח ריחא - נפיק ואתי, ולישקליה וליקלייה בנורא, דאי לא
(קלי ליה) - הדר עילוה.

כל האוכלין [אוכל אדם לרפואה, וכל המשקין שותה]:

'כל האוכלין' לאיתויי מאי?

לאיתויי טחול לשינים (ואף על פי שקשה לבני מעיים) וכרשינין לבני מעיים
(ואף על פי שקשה לשינים, כדאמרינן בברכות (מב), סלקא דעתך אמינא כיון שקשים לאדם - לאו אורחיה
למיכלינהו אי לאו לרפואה שיש בהם, ומוכחא מילתא, וניתסר - קא משמע לן).

'כל המשקין' לאיתויי מאי?

לאיתויי מי צלפין (פרי של צלף, קפריי"ר) בחומץ.

אמר ליה רבינא לרבא: מהו לשתות מי רגלים בשבת?

אמר ליה: תנינא 'כל המשקין שותה', ומי רגלים לא שתו אינשי.

חוץ ממי דקלים [וכוס עיקרין, מפני שהן לירוקה; אבל שותה הוא מי דקלים
לצמאו, וסך שמן עיקרין שלא לרפואה]:

תנא: 'חוץ ממי דקרים';

מאן דתנא 'מי דקרים' - שהם דוקרים את המרה; ומאן דאמר 'מי
דקלים' - שיוצאין מן שני דקלי.

מאי 'מי דקלים'?

אמר רבה בר ברונא: תרתי תלאי (דקלים נטיעות, מין תמרים שנקרא בלשון ארמי
תאל"י) איכא במערבא, ונפקא עינא דמיא מבינייהו; כסא קמא (דשתו
מהנהו מיא) - מרפי (זבל שבמעים במקצת), אידך (כוס שני) - משלשל (מאד),
ואידך - כי היכי דעיילי (צלולים) - הכי נפקי (שמנקין המעיים מן הרעי
מראשונים)!

אמר עולא: לדידי שתי שיכרא דבבלאי ומעלי מינייהו; והוא -

דלא רגיל ביה (למשתי שיכרא) ארבעין יומין (כבר עברו ארבעים יום).

רב יוסף אמר: זיתום המצרי (הוא 'מי דקרים', ועל שם שדוקרים את החולי): תילתא
שערי ותילתא קורטמי (כרכום) ותילתא מילחא.

רב פפא אמר: תילתא חיטי, ותילתא קורטמי, ותילתא מילחא

>וכמונא<;

וסימניך (דלא תחליף שמעתתא): סיסאני (כלי שנותנין בו תמרים, כדאמרינן בעלמא (בבא
מציעא סז, ב): 'ואי אגבהינהו בסיסני - קננהו'; שם כלי זה יהא לך סימן, שיש בו שני סמכין: רב יוסף אמר **ש**ערי
[ורב פפא אמר **ח**יטי]); ושתי להו בין דבחא לעצרתא (בין פסח לעצרת); דקמיט
(עצור) - מרפי ליה, ודרפי - קמיט ליה.

וכוס עקרינ:

מאי 'כוס עקרינ'?

אמר רבי יוחנן: לייתי מתקל זוזא קומא אלכסנדריא (שרף אילנות של אלכסנדריא), ומתקל זוזא גביא גילא (אלו"ם בלעז), ומתקל זוזא כורכמא רישקא (כרכום של גן, קרו"ג אוריינטל, הגדל בגנים), ולישחקינהו בהדי הדדי; לזבה - תלתא בחמרא (הנך תלתא מיני לישקיה בחמרא) ולא מיעקרא (אינה נעקרת מליד, לפי שהיין מפיג חוזקן של סמנים, ומתרפאה מן החולי), לירקונא - תרינ (מינייהו לישתי) בשיכרא (וחו רפואתו) - ומיעקר (מלהוליד); לזבה (הדר נקט ליה משום הנך רפואות דנקט ואזיל) - תלתא בחמרא ולא מיעקרא; ואי לא (כולהו לא מעלי אלא לזבה) - לייתי תלתא

(שבת קי, ב)

קפיוזי (כלי מחזיק שלשה לוגין) שמכי (בצלים) פרסאי (גדולים הם), ונישלוק בחמרא, ונשקיה, ונימא לה: "קום מזוביך" (חדלי מזוביך, כמו ויעמוד השמן מלכים ב, ד, ו);

ואי לא - לותבה אפרשת דרכים, ולינקטה כסא דחמרא בידה, וליתי איניש מאחורה וליבעתה (יבעתנה בלי ידיעתה, פתאום), ולימא לה "קום מזוביך"!

ואי לא - לייתי בונא (מלא אגרוף) דכמונא ובונא דמוריקא (כרכום) ובונא דשכלילתא (תלתן פנגרי"ג [חילבה]), ונישלוק בחמרא, ונשקיה, ונימא לה: "קום מזוביך"!

ואי לא - לייתי שיתין [ששים] שיעי דדנא (מגופת חבית) ולשפיה (לכשישורו במים) ולימא לה "קום מזוביך"!

ואי לא - לייתי פשטינא (עשב שאינו גדל בקומה, אלא הולך ופשט על גבי קרקע) ולישלוק בחמרא, ולשפיה, ונימא לה: "קום מזוביך"!

ואי לא - לייתי חרנוגא (מין עשב הוא שגדל אצל ההיגים) דהיגתא רומיתא (מין הגא הוא, שנקראת רומית), וליקלי [וישרפו אותו], וליסבה בשחקי דכיתנא (יקחו אותו האפר בבלאי: בגדי פשתן) בקייטא (בקיץ) ובשחקי דעמר גופנא (קוטון [צמר גפן, כותנה] בסתיו);

ואי לא - ליכרי שבע בירי (שבעה גומות) וליקלי בהו שבישתא ילדה דערלה (זמורות של כרם ילדה), ולינקטה כסא דחמרא בידה (יאחזו כוס של יין בידה, ותשב על הגומא) ולוקמה מהא ולותבה אהא, ולוקמה מהא ולותבה אהא (מעל גומא זו יושיבוה על זו), ואכל חדא וחדא (ועל כל עמידה) לימא לה "קום מזוביך"!

ואי לא - לייתי סמידא (קמח סולת) וליסכה (יסוכו אותה ממנו) מפלגא לתתאי ולימא לה "קום מזוביך"!

ואי לא - לייתי ביעתא דנעמיתא (בת היענה), וליקלי, וליסבה בשחקי דכיתנא בקייטא ובשחקי דעמר גופנא בסיתוא;

ואי לא - ליפתח לה חביתא דחמרא לשמה (כלומר יין הרבה תשתה תמיד);

ואי לא - לנקיט שערתא דמשתכחת בכפותא דכודנא חירא (שעורה הנמצאת בגללי פרדה לבנה);

אי נקטה (לה בידה) חד יומא - פסקה (מזובה) תרי יומי, ואי נקטה תרי יומי - פסקה תלתא יומי; ואי נקטה תלתא יומי - פסקה לעולם. (אית דגרס: נקטה חדא נימא, גרעין אחד.)

לירקונא (דאמרן לעיל [סוף קי, א] קומא וגביא גילא וכורכמא) - תרינ בשיכרא ומעיקר; ואי לא (דלית ליה, אי נמי: עביד ולא אהני) - לייתי רישא דשיבוטא (ראש דג ששמו שיבוטא) דמילחא (שהוא מלוח), ולישלוק בשיכרא, ולישתי;

ואי לא - לייתי מוניני דקמצי (ציר חגבים), ואי ליכא מוניני

דקמצי - לייתי מוניני דנקירי (מין עופות קטנים), וליעייליה לבי

בני, ולישפיה (ישפשוהו בו); ואי ליכא בני - לוקמיה בין

תנורא לגודא (בין תנור וכותל, במקום חם, שייציע ויצא החולי).

אמר רבי יוחנן: הרוצה שיחממנו (לזה) יקנחנו בסדינו (יעטפנו

בסדינו יפה, או בסדין של חולה אחר של חולי זה).

רב אחא בר יוסף חש ביה, עבד ליה רב כהנא (רפואה זו של סדין)

ואיתסי.

ואי לא - לייתי תלתא קפיוזי (רש"י לעיל: כלי מחזיק שלשה לוגין) תמרי

פרסייתא, ותלתא קפיוזי דקירא דנישתרופי (שעורה הצפה ונוטפת מכוורת

שנתמלאה ועודפת), ותלתא קפיוזי אהלא (אלויין) תולענא (אדום) - ולישלוקינהו בשיכרא, ולישתי; ואי לא - ליתי עילא בר חמרא (עייר בן אתונות) וליגלח (החולה) מציעתא דרישא (אמצעית ראשו) ולישביק ליה דמא מאפותיה (יקיז לעייר ממצחו) ולותביה ארישיה (ישפך הדם על התגלחת) - וליזהר מעיניה (שלא יכנס מדם זה בעיניו) דלא ליסמי להו! ואי לא - ליתי רישא דברחא (של איל) דמנח בכיבשא (כבוש בחומץ או בציר) ולישלוק בשיכרא, ולישתי; ואי לא - ליתי דבר אחר (חזיר) חוטרנא (טלוא בחברבורות; מנומר) וליקרעיה, ולותביה אליביה; ואי לא - ליתי כרתי מכבתותא דמישרי (מאמצע הערוגה, שהם חריפים). ההוא טיעא דחש ביה, אמר ליה לגינאי: שקול גלימאי והב לי מישרא דכרתי! יהיב ליה, ואכלה. אמר ליה: אושלן גלימיך (השאילני הטלית) ואיגני ביה (ואישן בה) קלי (מעט)! איכרך (נכרך בה) גנא ביה (וישן בה); כד איחמם וקם נפל פורתא פורתא מיניה (קדחה הטלית מחוס שריפת החולי, שיצא עם הזיעה, ונפלה חתיכות דקות).

'לידקונא תריין בשיכרא ומיעקר' - ומי שרי (לשתות כוס עיקרין)? והתניא: 'מניין לסירוס באדם שהוא אסור? - תלמוד לומר (ויקרא כב, כד) [ומעוך וכתות ונתוק וכו' לא תקריבו לה] ובארצכם לא תעשו - בכם לא תעשו (לא תעשו - קרי ביה לא תיעשו), דברי רבי חנינא! הני מילי היכא דקא מיכוין, הכא - מעצמו הוא, דאמר רבי יוחנן: 'הרוצה שיסרס תרנגול - יטול כרבלתו ומסתרס מאליו (ואף על גב דסירוס אסור בידים)'. והאמר רב אשי: (דהוא לאו סירוס הוא, אלא) רמות רוחא הוא דנקיטא ליה (לתרנגול, ומשניטל הודו הוא מתאבל, ואינו משמש, אבל בסירוס, אפילו ממילא - אסור)! אלא בסריס (הך דשרי למישתי כוס של עיקרין - במי שהוא סריס בבר עסקינן). והאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:

(שבת קיא, א)

הכל (אף על פי שנחלקו בבכור שאחזו דם אי מקיזין או אין מקיזין, דהוי מטיל מום בבעל מום, ואיכא למאן דשרי להקיצו ולעשות בו מום) מודים

1. במחמץ אחר מחמץ שהוא חייב (במחמץ מנחה אחר מחמץ, שכל עשיותיה של מנחה נאסרו בחימוץ), שנאמר (ויקרא ו, י) לא תאפה חמץ [חמץ חלקם נתתי אתה מאשי קדש קדשים הוא כחטאת וכאשם] (ויקרא ב, יא) [כל המנחה אשר תקריבו לה] לא תעשה חמץ [כי כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה] (אפייה בכלל היתה, ולמה יצאתי - להקיש אליה: מה אפייה מיוחדת שהיא מעשה וחייבין עליה בפני עצמה, כו', והכל מודים שאם לשה הראשון בחימוץ ובא השני וערכה בחימוץ והשלישי אפאה - כולם חייבין);
2. במסרס אחר מסרס שהוא חייב, שנאמר (ויקרא כב, כד) ומעוך וכתות ונתוק וכו' [לא תקריבו לה] ובארצכם לא תעשו - אם על כרות חייב (שאינו נותקן לגמרי, אלא חותכן, ותלויין בכיס), על נתוק לא כל שכן! אלא להביא נותק אחר כורת שהוא חייב!

ואלא בזקן (שפסק מלידה). והאמר רבי יוחנן (בפרק מי שאחזו במסכת גיטין): "הן הן (הרפואות האמורות שם למי שאינו בריא בתשמיש) החזירוני לנערותי (לאחר שזקנתי החזירוני אותן רפואות לנערותי, לתשמיש)"! (אלמא: זקן מוליד)? אלא באשה (שאינו מצווה בפריה ורביה, כדאמרין ביבמות: פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה [בראשית א, כב] - איש דרכו לכבש, ואין דרכה של אשה לכבש). ולרבי יוחנן בן ברוקא, דאמר על שניהם הוא אומר (בראשית א, כב) ויברך אותם אלהים ויאמר להם פרו ורבו [ומלאו את הארץ וכבשוה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ] מאי איכא למימר? בזקינה; אי נמי בעקרה.

משנה:

החושש בשיניו - לא יגמע בהן את החומץ, אבל מטבל הוא כדרכו (מאכלו ופתו בחומץ), ואם נתרפא - נתרפא;

החושש במתניו - לא יסוך יין וחומץ (דאין אדם סך אותו אלא לרפואה), אבל סך הוא את השמן - ולא שמן וורד (לפי שדמיו יקרין, ואינו מצוי, ומוכחא מילתא דלרפואה עבד); בני מלכים סכין שמן וורד על מכותיהן, שכן דרכן לסוך בחול (בלא מכה). רבי שמעון אומר: כל ישראל - בני מלכים הם.

גמרא: רמי ליה רב אחא אריכא, דהוא רב אחא בר פפא, לרבי אבהו: תנן: 'החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ' - למימרא דחומץ מעלי לשינים? והכתיב (משלי י, כו) כחומץ לשינים וכעשן לעינים [כן העצל לשלחין]? לא קשיא: הא בקיוהא דפרי (יין שלא נתבשל כל צרכו בענביו קשה לשינים) הא בחלא; ואיבעית אימא: הא והא בחלא: הא דאיכא מכה, הא דליכא מכה: איכא מכה - מסי; ליכא מכה - מרפי (צומת הבשר והשינים נרפים: רחוקין זה מזה; דשיילצי"ר, מתחלצות).

לא יגמע בהן את החומץ: והתניא [תוספתא תרומות פ"ט מ"א [ליברמן]]: 'לא יגמע ופולט' (דמוכח דלרפואה היא), אבל מגמע וכולע?! אמר אביי: כי תנן נמי מתניתין - מגמע ופולט תנן.

רבא אמר: אפילו תימא מגמע וכולע, כאן לפני טיבול כאן לאחר טיבול (לפני אכילה - מותר, שדרכן היה לטבול בחומץ בכל יום, והרואה אומר זהו טיבול, ולאחר טיבול - אסור, הכל יודעין שכבר סעד וטבל כל צרכו). ונימא מדלפני טיבול שרי, לאחר טיבול נמי שרי (דאין לך שאסור למקצת השבת ומותר למקצתו) דשמעינן ליה לרבא דאית ליה 'הואיל', דאמר רבא (בפרק י"ז ט"ז במסכת ביצה, דאמר גבי טבילה 'הואיל' בכי האי גוונא, דקתני התם דאין מטבילין כלים בשבת, ואדם טובל, ואמרין: כלים מאי טעמא לא? - אמר רבא: מפני שנראה כמתקן כלי, אבל אדם נראה כמיקר; ואמרין: תינח בשבת דשריא רחיצה, ביום הכיפורים דאסור רחיצה, והכל יודעין דטובל הוא ומתקן עצמו, מאי איכא למימר? הא איכא למיגזר אטו מתקן עור צבי?! ואמר רבא: ליכא מידי (דאיסור שבת) דבשבת שרי וביום הכפורים אסור; **הואיל** דבשבת שרי (והואיל ובשבת לא הוה למיסרה) - ביום הכפורים נמי שרי (ביום הכיפורים נמי לא גזור עליה). הדר ביה רבא מהך. ממאי דמהך הדר ביה? דילמא מההיא הדר ביה (וסבר דביום הכפורים אסור לטבול, ולא אמרין 'הואיל', וההיא איתמר ברישא)? לא סלקא דעתא, דתניא: 'כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין כתשעה באב בין ביום הכפורים'.

החושש במתניו [לא יסוך יין וחומץ, אבל סך הוא את השמן - ולא שמן וורד]: אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: הלכה כרבי שמעון. למימרא דרב - כרבי שמעון סבירא ליה (בקולי (נ"א בכולי) שבת סבירא ליה כרבי שמעון)? והאמר רב שימי בר חייא משמיה דרב: 'האי מסוכריא דנזייתא (בגד כורכין בברזא חבית של חרס, מפני שאין הנקב שוה) -

(שבת ק"א, ב) אסור להדוקיה (בנקב) ביוםא טבא (משום סחיטה) ' (ואף על גב דלא קא מכיין לסחוט - אלמא לא סבירא ליה כרבי שמעון בדבר שאין מתכוין) !? תוספות ד"ה למימרא דרב כר"ש ס"ל - פ"י בקונט' 'למימרא דרב בכולי שבת כר' שמעון סבירא ליה'; ולי נראה דאם כן הוה ליה לאקשווי מכרכי דוזי דרב אסר בפרק קמא (דף יט:); וכמה אמוראין דמחלקין באיסורי שבת כדאמר בפרק מפנין (לקמן קכח). במוקצה לאכילה סבר לה כר' יהודה במוקצה לסלטול כו'! ונראה לר"ת דמשמע ליה דטעמא דר' שמעון במתני' משום דשרי דבר שאין מתכוין ות"ק אסר ליה אפי' לתענוג משום דזימנין לרפואה קעביד ואסר בעלמא דבר שאין מתכוין, ור"ש דמקיל בעלמא קשרי נמי הכא בשאין מתכוין לרפואה, והשתא אתי שפיר. בההיא - אפילו רבי שמעון מודה, דאביי ורבא דאמרי תרווייהו: מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות.

והאמר רב חייא בר אשי אמר רב: הלכה כרבי יהודה (בדבר שאין מתכוין דאסור), ורב חנן בר אמי אמר שמואל הלכה כרבי שמעון, ורב חייא בר אבין מתני לה (לפלוגתא דרב ושמואל) בלא גברי (בלא אמוראים האומרים משמם, אלא הם עצמם נחלקו בה): רב אמר הלכה כרבי יהודה ושמואל אמר הלכה כרבי שמעון!

אלא אמר רבא: אני וארי שבחבורה תרגימנא (דלא תיקשי דרב אדרב) – ומנו? – רבי חייא בר אבין: הלכה כרבי שמעון ולא מטעמיה. מאי 'הלכה כרבי שמעון ולא מטעמיה'? : אילימא הלכה כרבי שמעון דשרי (בשמן וורד), ולא מטעמיה (דאין הטעם כדבריו): דאילו רבי שמעון סבר מסי (ואפילו הכי שרי, דאין לך דמותר לזה ואסור לזה) ורב סבר לא מסי – וסבר רב לא מסי? והא מדקתני 'בני מלכים סכין על גבי מכותיהן שמן וורד' – מכלל דמסי (אפילו לתנא קמא, דאי לאו דמסי – למאי איצטריך ליה)?!

אלא הלכה כרבי שמעון דשרי, ולא מטעמיה: דאילו רבי שמעון סבר: אף על גבי דלא שכיח (שמן וורד במקומו של זה הסך ממנו, ודמיו יקריים, והכל יודעין שאינו סכו אלא לרפואה) שרי (דכל ישראל בני מלכים הם), (ורבי יהודה אוסר – דמוכחא מילתא) ורב סבר (ורב נמי כרבי יהודה סבירא ליה): אי שכיח – אין (אלא במקומו – הוא דשרי, דשכיח דסכין שמן וורד, ולא מוכחא מילתא), ואי לא שכיח – לא, ובאתרא דרב שכיח משחא דוורדא.

הדרן עלך שמונה שרצים